ASPECTS OF ADJECTIVAL INFLECTION IN PSALMS SINCE 16th TILL 18th CENTURY

Magdalena Iurescu

PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The beginnings of old literary Romanian can be found in the translations of religious texts in 16th century. Our scholars have paid great attention to „the Book of Psalms", which was printed in numerous versions. The first writings in Romanian language are the „Maramureş Texts", most of them Psalms; Coresi deacon also printed three versions of Psalms in the second half of the 16thcentury; in the 17thcentury Dosoftei metropolitan versified the Psalms of David. Even after the „Bible" was translated and printed integrally, numerous versions continued to appear, more or less inspired from the translation of „Bucharest Bible". This paper proposes to notice the changes of adjectival inflexion in the most important versions of Psalms, translated in the 16thcentury till the 18thcentury. The study takes into consideration the following aspects: the modifications that occur in the adjectival inflexion, the classification of adjectives into flexional groups, the flexional behaviour of periphrastic adjectives, the morphological and stylistic means of expression of comparison and intensity, but also the attachment of the definite article and the context in which it appears. Regarding the flexional groups of adjectives, we will use the classification proposed by C. Dimitriu in „Tratat de gramatică a limbii române", classification that realizes a complex description of adjectival inflexion. Certain subclasses, as the „sagace" or „instantaneu" type, cannot be found in old age texts because they comprise neologisms. It is also possible that other subclasses that belong to the older vocabulary not to be found or some forms in the paradigm of certain adjectives not to appear in these texts. The grammatical category of comparison is formed by a series of adverbial morphemes that express graduation. Although, other means that belong to all levels of language can mark intensity. We believe it is necessary to take into consideration these means too, for their expressive values. The flexional behavior of periphrastic adjectives is interesting too because these can be comprised within different flexional classes, according to the elements that compose them. Last but not least, we will take into consideration the context in which the definite article is attached to adjectives.

Keywords:adjectival inflexion, flexional groups, periphrastic adjectives, the attachment of the definit article, Psalms since 16th century till 18thcentury.

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

Începuturile limbii române literare pot fi căutate în traducerile textelor religioase din secolul al XVI-lea. *Cartea psalmilor* s-a bucurat de o atenţie deosebită din partea cărturarilor noştri. Primele scrieri în limba română sunt textele maramureşene, în mare parte psaltiri; diaconul Coresi a tipărit şi el trei versiuni ale Psalmilor în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea; în secolul al XVII-lea, mitropolitul Dosoftei a versificat Psalmii lui David. Chiar şi după ce a fost tradusă şi tipărită *Biblia* integral, au continuat să apară numeroase versiuni ale acestei cărţi, mai mult sau mai puţin inspirate din textul *Bibliei* de la Bucureşti. Lucrarea de faţă îşi propune să urmărească transformările pe care le-a suferit flexiunea adjectivală în cele mai importante psaltiri traduse între secolele al XVI-lea şi al XVIII-lea. În studiul pe care îl vom realiza, vom ţine seama de următoarele aspecte: modificările ce au loc în sistemul desinenţial, repartizarea adjectivelor în clase flexionare, comportamentul flexionar al adjectivelor perifrastice, modalităţile morfologice şi stilistice de exprimare a comparaţiei şi intensităţii, precum şi flectivul determinării şi contextul în care apare.

Un prim aspect ce vizează comportamentul flexionar al adjectivelor priveşte repartiţia acestora în clase flexionare[1] şi comportamentul lor desinenţial. La clasa adjectivelor cu cinci forme flexionare[2], nu s-a constatat prezenţa formelor de masculin şi feminin plural (genitiv-dativ). Interesul se concentrează asupra desinenţei de masculin singular (toate cazurile), care apare atât ca ***-ø,*** cât şi ca ***-u.*** În textele din secolul al XVI-lea, se utilizează în mod egal ambele forme: **„**Cură păcatul mieu, că *mult**u***e.”(PS 24/11), „Deşchise piatră în pustinie şi adăpă ei ca în fărăfundu *mult**u.***”(PS 77/15); „Deşchise piatră în pustie şi adăpă-i ca den fără-fund *mult**ø.***”(CP 77/18), „Cînd hrăneaşte-i plătire *mult**ø.***”(CP 18/12). În textele din secolul al XVII-lea, desinenţa ***-ø*** ia locul desinenţei ***-u,*** aceasta din urmă apărând foarte rar: „Că de folosul de om este *puţîn**ø*** spori.”(D 59/34), „Pentru numele Tău, Doamne, şi iartă păcatului mieu, pentru că *mult**ø***easte.” (Ms. 45 24/12), „Pentru numele Tău, Doamne, curăţeaşte păcatul mieu, că easte *mult**ø.***”(Ms. 4389

[1] *Vom utiliza clasificarea propusă de C. Dimitriu în Tratat de gramatică a limbii române, clasificare ce ţine seama de numărul de aspecte opozabile, omonimiile stabilite în cadrul aspectelor opozabile şi mărcile (desinenţele şi flectivele complexe) pentru gen, număr şi caz la adjective aflate la gradul pozitiv, nearticulat. Menţionăm că nu se întâlnesc în corpusul de texte următoarele tipuri: muntean, lălău şi greoi, care fac parte din vocabularul mai vechi, precum şi tipurile neologice instantaneu şi sagace. Cf. Corneliu Dimitriu, Tratat de gramatică a limbii române, Editura Institutul European, Iaşi, 1999, p. 216 ş. urm.*

[2] *Adjectivele de tipul anumit au ca trăsătură distinctivă desinenţa* ***-or*** *la masculin şi feminin plural (genitiv-dativ). Cf. ibidem, p. 216 passim.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

24/11); „şi iartă păcatul meu pentru că *mult**u*** easte.”(B 24/12). În textele din secolul al XVIII-lea, se utilizează exclusiv desinenţa ***-ø:*** „Pentru numele Tău, Doamne, Te vei milostivi spre păcatul mieu, că *mult**ø*** easte.”(V 24/11), „curăţeaşte păcatul mieu, că *mult**ø*** easte.” (BBl. 24/12). Celelalte desinenţe sunt similare celor din limba actuală: *mult**ă*** (PS 5/12, CP 32/16, D 6/24, B 32/16, V 18/12, BBl. 34/17); *mulţ**i*** (PS 21/13, CP 21/12, B 21/12, Ms. 45 21/12, V 21/13,BBl. 21/12); *mult**e*** (PS 17/17, CP 17/19, D 103/107, B 17/19, V 17/17, BBl. 17/19).

La clasa adjectivelor cu patru forme[3], cele mai prezente sunt adjectivele din subsubclasa tipului *bun,* la polul opus situându-se cele din subsubclasele *frumuşel* şi *acru.* Ca şi în cazul adjectivelor cu cinci forme flexionare, la subsubclasa tipului *bun,* un interes deosebit se acordă desinenţei de masculin singular (toate cazurile). În textele din secolul al XVI-lea, desinenţa ***-ø*** alternează cu desinenţa ***-u,*** având o frecvenţă relativ egală: „Fiii lui Zeu agiutoriu, şi în loc *vrătos**ø*** spăşeaşte-me,”(PS 70/3), „Şi cire se va sălăşui în codrul *sfînt**ø*** al Tău?”(PS 14/1), ***„***Întinseră arcul său, lucru *amar**ø.***”(CP 63/3), „*Measer**ø*** şi *lînged**ø***sînt eu.”(CP 68/33); „şi Iacovu *pribeag**u*** fu în ţeara lu Ham.”(PS 104/23), „*Measer**u***şi *lănged**u***sîntu eu”(PS 68/30), „Şi vor şti căZeul *volnic**u*** e cu Iacov.” (CP 58/16), „Că *derept**u*** e cuvîntul Domnului.”(CP 32/4). În textele din secolul al XVII-lea, desinenţa ***-u*** apare foarte rar, predominând desinenţa ***-ø:*** „Să ies, Doamne, de la Tine *vesel**ø.***” (D 69/14), „întinseră arcul lor, lucru *amar**ø,***”(B 63/3), „şi voi cânta numele Domnului celui *înalt**ø.***”(Ms. 45 7/18), „Cu celcuvios, *cuvios**ø*** vei fi,şi cu bărbatul *nevinovatø, nevinovat**ø***vei fi.” (Ms. 4389 17/26); „Căce *înalt**u*** e Domnul” (B 137/7), „de către omul *strîmb**u*** mântuiaşte-mă.” (Ms. 45 17/52). Pentru secolul al XVIII-lea, remarcăm doar existenţa desinenţei ***-ø: „***Că au săturat suflet *deşert**ø,***şi suflet *flămînd**ø*** au umplut de bunătăţi.” (V 106/9), ***„****Bun**ø*** şi*drept**ø*** e Domnul,” (BBl. 24/9). Celelalte desinenţe nu prezintă interes deoarece, cu câteva excepţii, sunt similare limbii actuale: *bun**ă*** (PS 5/14,CP 5/12, D 4/39,B 18/15, V 76/17, BBl. 18/15); *striin**i*** (PS 143/7, CP 17/9, B 17/49), ***streini*** (V 17/46), ***străini*** (BBl. 17/49), ***veseli*** (D 125/18); ***bune*** (PS 150/5, CP 149/5, D 4/27, B 9/9, V 33/13, BBl. 33/12). Uneori, rostirea dură a pluralului unor adjective terminate în ***-ş, -ţ*** sau ***-z,*** face ca desinenţa ***-i*** să devină ***-ø.*** Acest lucru se întâlneşte în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, în special în aria dialectală

[3] *Adjectivele cu patru forme flexionare se împart în două subclase: cele care nu au o desinenţă specială pentru masculin singular vocativ (tipurile bun, acru, greu, muntean şi frumuşel) şi cele care prezintă desinenţa specială* ***-e*** *la masculin singular vocativ (tipul scump). Pentru paradigme, Cf. Dimitriu, op. Cit., p. 216 passim.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

nordică: **„**menciuroş***ø***fiii oamerilor,"(PS 61/10), „Pizmaşilor pînă cînd veţ îmbla *zăluz**ø,*** / De veţ lega-vă de om, *veninaţ**ø*** şi *cruz**ø?***"(D 61/7-8), „*fericiţ**ø*** toţi ceia ce nedejduiţi spre Dînsul." (B 2/13). Adjectivele din subsubclasa tipului *acru* nu pun probleme în ceea ce priveşte desinenţele, însă apar foarte rar în textele pe care le avem în vedere: *preamîndr**u*** (PS 106/43,), *mîndr**u*** (CP 106/43, B 100/7, Ms. 45 100/7), *aspr**u*** (D 59/5, V 90/3),*negr**u*** (D 43/43); *mîndr**ă*** (D 100/21).Adjectivele *rău* şi *greu* sunt utilizate ca în limba actuală: *gre**u***(PS 37/5, D 12/5, BBl. 34/17), *rău* (CP 27/18, D 34/86, B 34/20, V 111/7, BBl. 111/6); *grea**ø*** (D 6/5, B 37/4, V 37/5, BBl. 37/4), *rea**ø*** (PS 35/5, CP 35/4, D 3/25, B 33/21, V 36/19, BBl. 34/16); *gre**i*** (PS 34/18, CP 34/17, V 54/4), *răi* (B 77/54, V 77/49, BBl. 77/54); *rea**le*** (PS 39/13, CP 106/39, B 70/33, V 70/20, BBl. 70/23), *re**le*** (D 9/106), *gre**le*** (D 33/16). Adjectivele diminutivale cu sufix complex[4] sunt rar întâlnite. O problemă o constituie forma de masculin singular (toate cazurile), care, în texte din secolul al XVI-lea apare atât cu sufixul *-el**u,*** cât şi cu sufixul *-el**ø:*** **„***Giun**elu***sîntu eu şi ocărit,"(PS 118/141); „Aciia, Veniamin, *jun**elø*** în tremure," (CP 67/28). În *Vulgata* se întâlneşte un adjectiv cu sufix diminutival complex, care are forma *-el**ø:*** **„***Tiner**elø*** sînt eu şi defăimat;" (V 118/141). Celelalte forme, foarte rar întâlnite de altfel, nu pun probleme în ceea ce priveşte comportamentul lor flexionar: *puţînt**ică*** (D 36/23, 104/36); *puţin**ei*** (Ms. 4389 104/12); *puţin**ele***(Ms. 4389 108/8). În ceea ce priveşte subclasa tipului *scump* observăm că adjectivele cu formă de masculin singular în cazul vocativ cu desinenţa ***-e,*** care determină substantive cu trăsătura semantică +animat +uman, sunt mai numeroase decât în limba contemporană, însă predomină cele cu desinenţa ***-ø:*** „Doamne Dumnezeu *silnic**ø,*** cine e ca Tine?"(CP 88/9), „Şi Tu, Doamne, Dumnezeul mieu *milosîrd**ø*** şi *milostiv**ø,***mult îngăduitoriuşi *mult milostiv**ø***şi *adevărat**ø.***"(B 85/14), „Şi Tu, Doamne, Dumnezeule *îndurat**ø***şi *milostiv**ø,*** răbdătoriu şi *mult milostiv**ø***şi *adevărat**ø,***caută spre mine şi mă miluiaşte!" (V 85/15). Doar în *Psaltirea Scheiană* şi la Dosoftei se întâlnesc adjective cu desinenţa ***-e:*** „Cît iubitesfatele Tale, Doamne *silnic**e!***"(PS 83/2), „Iară spre noi, Doamne *svint**e***, /Ţi-ai însămnat de mainte /Strălucoarea svintei **feţe,"** (D 4/29), „Din Sion Te vei ivi-Te, / *Cuvios**ø***Dumnezău *svînt**e.***" (49/8). După cum se poate observa, în ultimul exemplu, adjectivul *cuvios* este de asemenea în cazul vocativ, însă nu prezintă desinenţa

[44] *Deoarece au fost propuse numeroase soluţii nesatisfăcătoare pentru analiza formală a adjectivelor de tipul frumuşel, C. Dimitriu propune soluţia sufixului complex, alcătuit dintr-un sufix lexical, care indică genul, şi o desinenţă, care transmite informaţii despre gen, număr şi caz. Astfel, adjective de tipul frumuşel prezintă următoarele flective complexe: frumuş-**el-ø**/frumuş-**ea-ø**/frumuş-**e-i**/frumuş-**e-le.** Pentru feminin singular nominativ-acuzativ-vocativ, se întâlneşte şi varianta moldovenească frumuş-**ic-ă.** Cf. Dimitriu, op. Cit., p. 192. Pentru întreaga paradigmă Cf. ibidem, p. 216 passim.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

specială. Prin urmare, spre deosebire de limba actuală, adjectivele de acest tip primesc desinenţa ***-e*** când sunt postpuse substantivului.

Din clasa adjectivelor cu trei forme flexionare[5] sunt prezente toate tipurile primei subclase, tipul *fumător* din cea de-a doua şi, foarte rar, adjectivul *june* aparţinând celei de-a patra subclase. Cu excepţia unor cazuri singulare, adjectivele din subsubclasa tipului *lung* au un comportament flexionar similar celui din limba actuală: *mic**ø***(CP 150/1, Ms. 4389 41/7, B 41/8, V 41/7, BBl. 41/8); ***seacă*** (CP 128/7), *adînc**ă*** (D 26/19, B 63/6, V 63/8, BBl. 63/7); *lungi**ø** zile* (PS 20/5, CP 22/7), *dobitoace mici**ø***(B 103/27), *dihanii mici**ø***(Ms. 4389 103/25), *jivini mici**ø***(V 103/25, BBl. 103/27); *pruncii cei mici**ø***(D 16/62). Numai în *Manuscrisul 45* apar cu o frecvenţă relativ egală desinenţele ***-ø***şi ***-u:*** „Pentru aceaea pomeni-te-voi dentru pământul Iordanului şi Ermoniim, de la munte *mic**ø**.*" (Ms. 45 41/8); „pus-ai întru loc *larg**u*** picioarele meale." (Ms. 45 30/10). La Dosoftei, apar şi adjective cu formă de feminin plural (toate cazurile) având desinenţa ***-e,*** mai frecventă fiind totuşi desinenţa ***-ø:*** „Cela ce strîngi marea ca-ntr-un foale,/În prăpăsti-*adînci**ø**,*pre arină moale." (D 32/18), „Şi să scapi de cine mi-s cu greaţă/Şi de genuni *adînci**ø*** line-n faţă."(D 68/46), „Şi ţ-ampăzît poruncile svinte/Şi mărturii *întregi**ø*** nesmintite."(D 118/390), „Şi numelui Tău cel svînt preste zîle *lungi**ø**,*/Ce-am făgăduit voi da cu jărtve cu rugi."(D 60/19); „Cu buze viclenedin inemi *adînc**e***/Grăiesc răutate şi cuvînt de price."(D 11/7), „Ce-mi vine la suflet şi cu gloduri,/Cu pîcle *adînc**e*** fără poduri."(D 68/4). Adjectivele din subsubclasa tipului *românesc* au un comportament flexionar similar celui din limba contemporană: *omenesc**ø***(CP 16/4, V 79/18, BBl. 79/16), *creştinesc**ø***(D 61/22), *stăpînesc**ø***(Ms. 4389 50/14); *omenească* (PS 106/32, CP 17/44, D 30/85, Ms. 4389 59/12), *cerească* (V 77/24, BBl. 77/28); *muşte cîineşt**i*** (PS 104/31, CP 104/30, D 77/133, Ms. 4389 104/31, BBl. 77/50); *hiii omeneşt**i*** (D 61/25), *feciorii omeneşt**i*** (Ms. 4389 11/1), *fiiloromeneşt**i*** (V 30/20), *pre fiii omeneşt**i*** (BBl. 10/4). O singură excepţie se întâlneşte în *Psaltirea Scheiană,* unde, la masculin singular (toate cazurile), este utilizată exclusiv desinenţa ***-u:*** „Că să nu grăiască rostul mieu lucrul *omerescu;*" (PS 16/4), „şi cu duhul *vlădicescu*** învrătoaşe-me." (PS 50/14). Adjectivele de tipul *cenuşiu* prezintă variaţii în ceea ce priveşte desinenţa doar la masculin singular (toate cazurile). În textele din secolul

[5] *Autorul împarte această clasă în patru subclase. Din prima subclasă fac parte adjectivele care au forme omonime la masculin şi feminin plural toate cazurile (tipurile lung, românesc, cenuşiu şi nou). Cea de-a doua subclasă are forme omonime la feminin singular şi plural (tipurile fumător şi instantaneu). A treia şi a patra subclasă marchează omonimiile într-un mod neobişnuit (tipul lălâi – a treia subclasă – şi adjectivul june – a patra subclasă). Pentru paradigme, Cf. ibidem, p. 216 passim.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

al XVI-lea, desinenţa ***-iu*** alternează cu ***-u:***„Se vinie mie eftinşigurele Tale şi *vi**iu***voiu fi,” (PS 118/77), „În pământ *pusti**iu***, şi netrecut, şi fără apă;” (CP 62/3); „Şi *vi**u***va fi, şi da-se-va diîn aurul Araviei,”(PS 71/15), „*Vi**u*** Domnul şi blagoslovit Zeul.”(CP 17/50). În textele din secolul al XVII-lea desinenţa ***-iu***apare mai rar, predominând formele cu desinenţa ***-u:*** „De Domnul puternic şi *vi**u*** să te vază.”(D 41/6), „*Vi**u*** Domnul şi blagoslovit Dumnezeul mieu,” (B 17/50),„Însetoşă sufletul mieu cătră Dumnezeu cel vîrtos,cel *vi**u***”(B 41/2), „Însăta sufletul mieu cătră Dumnedzău cel *vi**u***”(Ms. 45 41/2), „*Vi**u*** Domnul, şi binecuvîntat Dumnezeul mieu,”(Ms. 4389 17/47); „Întru pământ *pusti**iu,*** şi năcălcat, şi fără apă.”(Ms. 45 62/3), „În pământ *pusti**iu*** şi necălcat şi fără apă, aşa întru cel sfînt arătaiu-mă Ţie”(B 62/3), „În pământ *pusti**iu***, şi neumblat, şi fără de apă.” (Ms. 4389 62/3). În textele din secolul al XVIII-lea, adjectivele cu desinenţa ***-iu*** apar foarte rar: „În pământ *pusti**u***, şi neumblat,şi fără apă!” (V 62/3), „*Vi**u*** eDomnul, şi bine e cuvîntat Dumnezăul mieu,” (V 17/47), „*Vi**u*** e Domnul şi binee cuvîntatDumnezeu.”(BBl. 17/50), „căutaţi pre Dumnezeu, şiva fi *vi**u*** sufletul vostru.” (BBl. 68/36); „În pământ *pusti**iu***şi neumblatşi fără apă; aşa întru cel sfînt m-am arătat ţie”(BBl. 62/3). Celelalte desinenţe flexionează ca în limba actuală: *pustini**e*** (PS 68/26), *pusti**e*** (CP 68/29, Ms. 45 68/29, Ms. 4389 68/26, BBl. 68/29); *vi**i** inimile* (CP 21/30, Ms. 4389 21/30, V 21/27, BBl. 21/30); *pusti**i** codri* (CP 74/6), *pusti**i** munţi* (B 74/6, Ms. 45 74/6, V 74/7, BBl. 74/6). La Dosoftei, formele de feminin plural (toate cazurile), prezintă uneori desinenţa***-e,*** *care* alternează cu ***-i,***predominând cea dintâi: „Să le fie curţîle *pusti**e.***”(D 68/83), „Cîte-s *vi**e*** şi tot omul/Lăudaţi-l toţi pre Domnul.”(D 150/22); „Şi-a lor case *pusti**i*** să şază,” (D 54/41). Adjectivul *nou,* are, pentru feminin singular şi plural (toate cazurile), forma *noao,* în unele texte apărând şi variantele grafice *noauă* sau *noaoă:* „Bucinaţi în lună***noao***cu bucine, în nărocită zi în sărbătoarea voastră.”(PS 80/4), „Toţi cîntaţi Lui cîntece***noao,***”(PS 32/3), „Bucinaţi în***noao*** lună cu bucini.”(CP 80/3), „Cîntaţi Domnului cîntece***noao.***” (CP 95/1), „Cîntaţi Luicîntare***noao***” (B 32/3), „Cîntaţi Lui cîntare***noao***” (Ms. 45 32/3), „Trîmbiţaţi în lună***noao*** cu trîmbiţă,în ziua cea bine vestită a sărbătorii voastre.”(V 80/4), „Trîmbiţaţi în lună***noao*** cutrîmbiţă, în ziua cea bine vestită a sărbătorii voastre.” (BBl. 80/3); „Bucinaţi cu veselie-n sărbătoare,/’N lună***noauă*** să s-auză pre sub soare.” (D 80/6); „Şi băgă în gura mare cântare***noaoă***”(Ms. 4389 39/4). Forma *nouă* apare pentru prima dată în *Cartea Psalmilor* din *Biblia* de la Blaj, fiind întrebuinţată o singură dată: „Cîntaţi Domnului cîntare***nouă***” (BBl. 149/1). Forma de masculin plural (toate cazurile) nu apare în texte, în schimb este prezentă cea de masculin singular: *no**u*** (PS 143/9, CP 80/8, D 149/1, B 80/7,

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

V 80/10, BBl. 80/8). Din cea de-a doua subclasă, se întâlneşte doar subsubclasa tipului *fumător.* La masculin singular (toate cazurile), remarcăm prezenţa a trei tipuri de desinenţe. În textele din secolul al XVI-lea, apar desinenţele-***iu*** şi, mai rar,-***u:*** „E eu ca maslin *roditor**iu***în casa Zeului, upăvăiiu în meserearea Zeului,"(PS 51/10), „Limba mea trestie a cărtulariu curundu *scrietor**iu.***"(PS 44/2), „Socoteaşte ruga mea, nu întru rost *înşelător**iu.***"(CP 16/1), „Eftin şi *miluitor**iu***Domnul;"(CP 110/5); „Pamente fapt-au ciudelor Lui; eftin şi *miluitor**u***Domnul."(PS 110/4), „Pământu *roditor**u*** în slatină, de rele ce viia spr-insu."(PS 106/34). În textele din secolul al XVII-lea, desinenţa ***-iu*** alternează cu ***-ø,***mai întrebuinţată fiind cea din urmă: „Căce El e izbăvire în laţul vînătorilor şi de cuvîntul cel *gîlcevitor**ø.*** "(Ms. 45 90/3), „Şi El easte *îndurător**ø***"(Ms. 45 77/42), „şi cu duh *povăţuitor**ø***întăreaşte-mă. "(Ms. 45 50/13), „Să nu fieca părinţii lor, neam strîmbşi *amărîtor**ø.*** "(Ms. 4389 77/8), „de omul cel nedireptşi *înşălător**ø***izbăveaşte-mă. "(Ms. 4389 42/1), „Fi-mi în Dumnezeul cel *sprenjinitor**ø***"(Ms. 4389 70/3); „Căci El te va izbăvi den laţul vînătorilor, şi den cuvîntul *gîlcevitor**iu.*** "(B 90/3), „şi cu duh *povăţuitor**iu*** întăreaşte-mă. "(B 50/13), „De bărbatul sîngerurilor şi *înşălător**iu*** se scîrbeaşte Domnul. "(Ms. 4389 5/6). În textele din secolul al XVIII-lea se utilizează exclusiv desinenţa ***-iu :*** „IarăEu, ca un maslin *roditor**iu*** în casa lui Dumnezeu, am nădăjduit spre mila lui Dumnezeu," (V 51/10), „Dă mie bucuria mîngîierii Tale, şi cu duh *stăpînitor**iu*** mă întăreaşte."(V 50/14), că El te va izbăvi din cursa vînătorilor şi de cuvîntul *turburător**iu***"(BBl. 90/3). Celelalte desinenţe au un comportament similar celui din limba actuală : *limba grăitoar**e*** (PS 11/4, CP 11/3, B 11/3, Ms. 45 11/3, V 11/4), *rudă amărîtoar**e*** (V 77/8, BBl. 77/10); *săgeatele arzătoar**e*** (PS 7/14, CP 7/13), *buze înşelătoar**e*** (D 11/9, Ms. 4389 11/3), *păsări zburătoar**e*** (V /118/10, BBl. 77/31); *înţelegător**i*** (CP 13/4), *pricitor**i*** (B 138/19), *arzător**i*** (V 7/14). Adjectivul *june,* apare doar în *Psaltirea Scheiană: „*Acie tu, Veniaminu *giur**e**lui* în temoare, giudeci iudeilor," (PS 67/28).

Din clasa adjectivelor cu două forme flexionare[6], sunt prezente subclasele *mare* şi, mai rar, *gălbui.* La adjectivele din subclasa tipului *mare,* ceea ce interesează este comportamentul flexionar al desinenţei de feminin singular (genitiv-dativ) şi masculin şi

[6] *Cea de a patra clasă, cu două forme flexionare are patru subclase. Prima are ca trăsătură specifică omonimia formelor de feminin singular genitiv-dativ şi a celor de feminin şi masculin plural toate cazurile (tipurile mare şi dulce). Subclasa tipului gălbui are ca trăsătură distinctivă omonimia formelor de masculin singular şi plural toate cazurile şi a celor de feminin singular genitiv dativ şi plural toate cazurile. A treia subclasă este reprezentată de tipul greoi, cu forme omonime la masculin singular şi plural, în opoziţie cu cele de feminin singular şi plural. Ultima subclasă, a tipului sagace, are ca trăsătură distinctivă forma de masculin plural diferită de celelalte forme. Pentru paradigme, Cf. Dimitriu, op. Cit., p. 216 passim.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

feminin plural (toate cazurile). În textele din secolul al XVI-lea, se utilizează desinenţele ***-i,***respectiv ***-ø,***la fel ca în limba actuală, mai rar apărând şi desinenţa ***-e,*** similară cu cea de la singular: „Tremise spr-inşi mînie urgia Sa, şi mînie şi scrăbi, tremişii îngeri *iuţi.*" (PS 77/49), „Fraţii miei bun şi *mari,*şi nu dulce vru într-înşi Domnul." (CP 150/5), „Şi ucise împăraţi *tari,*" (CP 134/10), „şi me curăţescu de păcate *mari.*"(PS 18/14), „Eu păzii căile *iuţi.*" (CP 16/4), „Ia împutarea mea ce îm părea, că zisele Tale *dulciø.* (CP 118/39); „că zisele Tale *dulce.*" (PS 118/39), „Întru *maire* caile Tale, şi cărairile Tale în ape multe, şi urmele Tale nu cunoscuse." (PS 76/20), „Cel ce vătămă limbi multe şi ucise împăraţii *tare.*" (134/10). Aceeaşi situaţie se întâlneşte şi în textele din secolul al XVII-lea: „Ca s-arate fiilor oamenilor puternicia Ta şi mărirea *marii* cuviinţei împărăţiei Tale." (B 144/12); „Mînntui-mă-va dentru *tari* vrăjmaşii miei," (B 17/20); „*Mari*-s lucrurile Domnului" (Ms. 45 110/2), „Celui ce au făcut minunile ceale *mari* Însuşi," (Ms. 4389 135/4), „Cîtu-s de *dulciø*gîtlejului mieu cuvintele Tale," (B 118/102); „Ca să cunoască fiii oamenilor puterniciia Ta şi mărirea a*marei* cuviinţei a împărăţiei Tale." (Ms. 45 144/12), „Să te culci afară la tăciuni *herbinte.* (D 67/50), „Pominoace încă-ţi voi aduce/Jărtve grase şi colive *dulce.* (D 21/96), „*mare*-s lucrurile Domnului" (B 110/2). În textele din secolul al XVIII-lea, adjectivele de acest tip au un comportament flexionar similar celui din limba actuală: „Ca să facă cunoscută fiilor omeneşti putearea Ta, şi mărirea *marii* cuviinţii împărăţiei Tale." (BBl. 144/12), „că dumnezeii cei *tari* ai pămîntului foarte s-au înălţat." (V 46/10), „*Mari* sînt lucrurile Domnului, dovedite întru toate voile Lui." (V 110/2), „Cît sînt de *dulciø* gîtlejului mieu cuvintele Tale" (BBl. 118/103). În *Vulgata,* forma de genitiv-dativ feminin singularare desinenţa ***-e:*** „Să facă cunoscută fiilor puterea Ta, şi mărirea *mare* cuviinţii Tale." (V 144/12). Foarte rar, doar în texte din secolul al XVII-lea, apare adjectivul *vechi,* aparţinând tipului *gălbui,* cu forme de feminin singular şi plural (toate cazurile): *veche* (D 47/45); *zilele vechiø* (B 77/5, Ms. 45 76/5), *vechiø fărădelegi* (B 78/8, Ms. 45 78/8).

Foarte rare sunt adjectivele invariabile propriu-zise[7], care nu îşi schimbă forma în funcţie de gen, număr şi caz: „***Ferice*** bărbatul ce nu merge la sfatulu necuraţiloru, şi pre calea păcătoşiloru nu stă," (PS 1/1), „***ferice*** aceia ce lăsară-se fără-legile." (CP 31/1), „În tot ceasul a Domnul amînă/Cu vin ***prisne*** şi plin de diresuri" (D 74/29).

Adjectivele perifrastice nu îşi schimbă forma dacă nu au în componenţa lor un adjectiv. Acestea sunt alcătuite dintr-un substantiv sau pronume, precedate de o prepoziţie

[7] *Cea de a cincea clasă este reprezentată de adjectivele invariabile. Cf. ibidem, p. 216.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

simplă sau compusă: „Bărbat ***fără minte*** şi neînţeleptul nu înţelege aceasta.” (PS 91/7), „N-am pus înaintea ochilor miei lucru ***fără de leage***” (BBl. 100/4), „Să se ispovedească numelui Tău marelui, că ***cu frică*** şi sfînt easte.” (CP 98/3), „Omul, cît ***de-a hirea*** este o nimică” (D 38/18), „Derept aceaea roagă-se ţie toţi preapodobnii în vreamea ceea ***de treabă.***” (CP 31/7), „Dumnedzăul meu, ***fără prihană*** calea Lui, cuvintele Domnului lămurite” (Ms. 45 17/33), „Să vază păgînii că-s oameni ***cu minte,***” (D 9/57), „Însă ***de nimica*** feciorii oamenilor, mincinoşi feciorii oamenilor în cumpene” (Ms. 4389 61/10), „Şi întru numele Tău, ***de nimica***vom face pre cei ce să scoală asupra noastră.” (V 43/6), „Şi omul, în cinste fiind, nu pricepu, să alătură cu dobitoacele ceale ***fără minte,*** şi să asămănă lor.” (B 48/12), Cele care au în componenţa lor un adjectiv variază în funcţie de clasa flexionară în care se încadrează acesta. O primă categorie este constituită de adjective derivate cu sufixul *-tor:* „Cuvîntul *leage călcător****iu*** puseră spre mere;” (PS 40/9), „Codrii şi toţi munţii, leamnele *plod purtătoar****e*** şi toţi chedri;” (CP 148/9), „Pămîntul cel *adunător****ø de roadă*** în sărătură pentru răutatea celor ce lăcuiesc într-însul.” (Ms. 4389 106/43), „Păzeaşte nevinovăţia şi vezi dreptatea că sînt rămăşiţe omului *făcător****iu de pace.***” (V 36/37). O a doua categorie conţine adjective, în a căror structură intră un adjectiv variabil, o prepoziţie şi un substantiv: „Şi omul ce-i *rău de limbă,*/Pre pămînt să paţă scîrbă.” (D 139/41), „*Nevinovat****ø la mîini*** şi *curat****ø la inimă*** care n-au luat pre deşert sufletul lui,” (B 23/4), „Şi au gonit pre omul cel sărac şi mişăl, şi *umilit****ø cu inima,*** ca să-l omoare.” (Ms. 4389 108/17), „Fii a oamenilor, pînă cînd *grei la inimă?*” (Ms. 45 4/3), „Cuvîntaţi spre Domnul toţi îngerii Lui cei ***tari*** *la vîrtute,*” (B 102/20), „Cînd era ei *la număr puţin****i,*** împuţinaţi şi nemearnici într-însul.” (BBl. 104/12).

Spre deosebire de situaţia din limba română contemporană, în care adjectivul primeşte sufixul determinării doar atunci când precedă substantivul regent, în textele din epoca veche, contextul în care se ataşează unui adjectiv articolul hotărât variază. În textele din secolul al XVI-lea, rare sunt situaţiile în care adjectivele primesc flectivul determinării atunci când sunt antepuse substantivului regent: „Întregi-se *frumoas****a pustinie,*** şi cu bucurie codrii încingu-se.”(PS 64/13). Alteori, adjectivul este articulat când este plasat după substantiv: „Codrii, şi toţi munţi, *leamne plodpurtătoar****ele*** şi toţii chedrii (...) să laude în numele Domnului.”(PS 148/9), Destul de rar, atunci când adjectivul este antepus substantivului, ambele componente ale sintagmei nominale primesc articolul: „Înplemu-nă de dulceaţa caseei Tale, *sfînt****a*** *băsearec****a*** Ta şi mirurată în dereptate.”(PS 64/5), „E însă *deşerţ****ii*** *fii****i*** oamerilor;” (PS 61/10). De cele mai multe ori se întâmplă ca un adjectiv să

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

apară după substantiv, ambele componente ale sintagmei nominale primind flectivul determinării: „*Înrema curata* zideaşte întru Zeul meu şi duh dereptu noiaşte întru zgăul mieu.”(PS 50/12), Şi *vrătutea fricoasa* Ta zicu,”(PS 144/6), „E noi oamerii Tăi şi *oile păscutele* Tale, ispoveadimu-nă Ţie, Zeu, în veacu şi veacu,”(PS 78/13), *Închinu-mă cătră beseareca sfînta a Ta, în frica Ta.* (5/7), „Închinaţi-vă Domnului în *curtea sfînta* Lui.”(CP 28/2), Să se ispovedească *numelui*Tău *marelui.*” (CP 98/3). În textele din secolul al XVII-lea, adjectivele primesc articol hotărât atunci când sunt antepuse substantivului regent, având un comportament flexionar similar celui din limba contemporană: „*Bietul suflet* deşert mi-l mustrară.”(D 34/23), „Ţi-ai însămnat de mainte/Strălucoarea *svintei feţe,*”(D 4/31), „Legea Domnului sprejeneala, şi a *svîntului Israil,* împăratului nostru.” (B 88/18), „Cu *mîndrul ochiu* şicunesăţioasă inimă,cu acesta nu mîncăm împreună.” (Ms. 45 100/7), „Că ai trecut înaintea lui cu *buna cuvîntare* a bunătăţilor,” (Ms. 4389 20/4). Foarte rar, în unele texte, se înregistrează şi cazuri atipice. De exemplu, ambele părţi de vorbire primesc articol, atunci când adjectivul este antepus substantivului: „Ca s-arate fiilor oamenilor puternicia Ta şi mărirea *marii cuviinţei* împărăţiei Tale.”(B 144/12). O altă situaţie apare atunci când adjectivul este postpus substantivului şi ambele părţi de vorbire primesc flectivul determinării: „aceastea m-au poveţit, şi m-au adus la *muntele sfîntul* Tău, şi la lăcaşurile Tale.” (Ms. 45 42/3). În textele din secolul al XVIII-lea, adjectivele primesc articol hotărât atunci când precedă substantivul regent : „Întemeiază-se cu bucuriia a tot pământului, muntele Sionului, coastele Criveţului, cetatea *marelui împărat.*” (V 47/3), „că cu arma *bunei voiri* ne-ai încununat pre noi.”(BBl. 5/12). Ca şi în textele precedente, se întâlnesc uneori cazuri atipice. O primă situaţie apare atunci când un adjectiv este antepus substantivului, însă ambele părţi de vorbire primesc articol: „Doamne, că cu arma *bunei voirei* Tale ne-ai încununat.”(V 5/15). Nu în ultimul rând, situaţia în care adjectivul este postpus substantivului, dar primeşte articolul, este şi ea prezentă: „Acolo *Veniamintinerelul*întru răpirea minţii”(V 67/28).

Categoria gramaticală a comparaţiei, exprimă gradele comparativ de superioritate şi superlativul absolut. Formele de superlativ relativ nu se întâlnesc în texte din epoca veche. Comparativul de superioritate se formează, la fel ca în limba română contemporană, prin antepunerea adverbului-morfem *mai* adjectivului de declinat: ***mai*** *dulci* (PS 18/11, CP 18/11),***mai****drag* (D 77/211), ***mai*** *bună* (B 62/4, Ms. 45 62/4, 83/10, Ms. 4389 62/4, V 62/4, 83/11, BBl. 62/4, 83/10), ***mai*** *tînăr* (Ms. 4389 36/25, V 36/25, BBl. 36/25). Uneori, comparativul este utilizat cu sensul superlativului relativ de

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

superioritate: „Şi ce ia sufletele giudeilor, ***mai*** *fricos* de înpăraţii pământului.” (PS 75/13), „Mic era întru fraţii miei, şi ***mai*** *tînăr* întru casa tatălui mieu.” (CP 150/1), „L-ai pusu-l ***mai*** *mare* toate să-l asculte,” (D 8/21), „şi Domnul nostru ***mai*** *mare* decît toţi dumnezăii.” (B 134/5). În *Biblia* de la Blaj, comparativul nu mai exprimă sensul de superlativ pentru că superlativul relativ de superioritate se realizează prin mijloace proprii, antepunând sintagma *cel mai* formei de pozitiv a adjectivului : „Acolo Veniamin, ***cel mai*** *tînăr,* întru spaimă” (BBl. 67/29). Superlativul absolut se exprimă la toate nivelurile limbii. La nivel lexical, menţionăm derivarea cu prefixele ***prea-,*** cu variantele ***pri-*** sau ***pra-*** (pentru secolul al XVI-lea), şi ***răs-:*** “Giudecă-mi Zeu şi desgiudecă păra mea de limbă ***neprea****podobnică,*” (PS 42/1), „Dumnezeu ***prea****slăvit* în sfeaturile sfinţilor.” (CP 88/8), „Nu-ţ ascunde, Doamne, faţă ***prea****cinstită,*” (D 26/35), „Striga-voiu cătră Dumnezăul cel ***prea****înalt*” (B 56/3), „Credinciosu-i Domnul întru toate cuvintele Sale, şi ***prea****cuvios* întru toate faptele sale.” (Ms. 4389 144/13), „Că Domnul e ***prea****înalt,* înfricoşat, împărat mare preste tot pământul.” (V 46/3), „Striga-voiu către Dumnezeul cel ***prea****înalt*” (BBl. 56/3); „Nu pomeni ale noastre fărădelegi ***pri****mari,*” (PS 78/8); „Cu preapodobnicii,***pra****podobnic* veri fi”; (PS 17/26); „Şi ca de foc ceară ***răs****topiţ* să cază.” (D 67/6). Un alt procedeu mai rar întâlnit este compunerea, care se realizează atunci când adjectivul este legat prin cratimă de adverbul perifrastic *în-lung* (pentru secolul al XVI-lea) sau prin sudarea adverbelor *bine* şi *mult* (pentru secolul al XVIII-lea): „Dumnezeu, judecătoriu derept, şi tare, şi ***în-lung****-răbdătoriu.*” (CP 7/11); „Că Tu, Doamne, bun şi blînd şi ***mult****milostiv* tuturor celor ce te cheamă.” (V 85/5); „Trîmbiţaţi în lună noao cu trîmbiţă, în ziua cea *binevestită* a sărbătorii voastre.” (BBl. 80/3). La nivel morfologic, există numeroase adverbe şi locuţiuni adverbiale, mai mult sau mai puţin gramaticalizate, prin care se realizează superlativul absolut. Adverbul *foarte* este atât postpus, cât şi antepus formei de pozitiv a adjectivului: „Şi ziseşi dereptate, mărturia Ta *deadevară* ***foarte.***” (PS 118/138), „*Mare* Domnul şi *lăudat* ***foarte.***” (CP 47/1), „*Lămurit* cuvîntătoriul Tău ***foarte,***şi robul Tău iubi pre el.” (Ms. 45, 118/139), „Porunca Ta *lată* ***foarte.***” (Ms. 4389 118/96), „*năcăjit* am fost şi *smerit* ***foarte ;***(V 37/9), „Cu foc *lămurit* e cuvîntul Tău *foarte* (BBl. 118/140); „E mie ***foarte*** *cinstiţi* fură soţii Tăi, Zeu.” (PS 138/17), „***Foarte****-*s *înfricoşate* lucrurile Tale !” (B 65/2), „***Foarte****-*i *multă* mulţimea bunătăţilor Tale, Doamne” (Ms. 45 30/24), „Iară mie ***foarte*** sînt *cinstiţi* prietenii Tăi, Dumnezeule !” (V 138/17). În aceeaşi situaţie este şi adverbul perifrastic *cu tot :* „şi spinarea lor,***cu tot*** *duplecată.*” (CP 68/27); „Sînt trist, Doamne, şi *mîhnit* ***cu totul.***”(D 34/50).La Dosoftei, se întâlnesc adverbele perifrastice

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

specifice graiului moldovenesc *fără samă* şi *fără de samă :* „Ce Domnul l-a face *bogat* ***fără samă.*** (D 13/26); „Şi sufletul să-mi scoţ de la armă,/De nevoaie *grea* ***fără de samă.*** (D 21/68). În *Vulgata* se întâlneşte şi adverbul perifrastic postpus *cu usăbire :* „Aproape au stătut împărăteasa de-a dreapta ta, în veşmînt *aurit* împregiurat ***cu usăbire.***" (V 46/10). Adverbele *prea, mult* (cu varianta *multu*), *în lungu, îndelung* şi *bine* apar întotdeauna antepuse formei de pozitiv a adjectivului : „***Prea*** *slăvită* grăise de tine cetatea Ta, Zeule" (CP 86/3), „Cine e ***prea*** *mîndru,* şi feri-va aceastea, şi înţeleage-va mesereriei Domnului ?" (CP 106/43), „Noi să le dăm chiot cu ***prea*** *svîntul* nume" (D 19/25), „Căce Domnul ***prea*** *înalt,* straşnic, împărat mare preste tot pămîntul." (Ms. 45 46/2), „Păzeşte sufletul mieu, că sînt ***prea*** *cuvios.*" (Ms. 4389 85/2), „văzut-am pre cel necurat ***prea*** *înălţat* şi rădicat ca chedrii Livanului." (V 36/35); „Şi Tu, Doamne, Zeul mieu eftinu şi milostivu, ***în lungu*** *rebdătoriu* şi ***multu*** *milostivu* şi deadevăru !" (PS 85/15), „Îndurat şi milostiv e Domnul, ***îndelung*** *răbdătoriu* şi ***mult*** *milostiv.* (V 102/8), „Dumnezeu, judecătoriul cel direpţ şi tare, şi ***îndălung*** *răbdătoriu*" (Ms. 4389 7/12), „***Mult*** *prişleţ* fu sufletul mieu." (CP 119/6), „Oile lor ***mult*** *fătătoare,* înmulţind în ieşirile lor;" (B 145/16), „Şi Tu, Doamne, Dumnedzăul mieu, îndurător şi milostiv, şi ***mult*** *îngăduitor* şi ***mult*** *milostiv,* şi adevărat." (Ms. 45 85/14), „Că Tu, Doamne, bun, şi blînd, şi ***mult*** *milostiv,* tuturor celor ce te chiiamă." (Ms. 4389 85/5); „Săgeţile Tale sînt ***bine*** *călite,*" (D 44/17), „Lăudaţi pre El cu ţimbale ***bine*** *răsunătoare !*" (B 150/5), „Tu, ***bine*** *iertător* te făceai lor," (Ms. 45 98/9), „Trîmbiţaţi în luna cea noaoă cu trîmbiţa, în zioa cea ***bine*** *semnată* a sărbătorii voastre." (Ms. 4389 80/4), „Ceale de bună voie ale gurii meale ***bine*** *plăcute* le fă, Doamne," (V 118/108), „Lăudaţi pre El în chinvale ***bine*** *răsunătoare,*"(BBl. 150/5).Adverbele *cît* (cu varianta *cîtu*), *cît de* şi *ce* sunt, de regulă, urmate de verbul copulativ *a fi,* însă uneori se antepun direct formei de pozitiv a adjectivului: „***Cîtu*** e *dulce* Zeul lui Israil derepţilor cu înema !" (PS 72/1), „Cu ***cît*** eşti ***de*** *ghizdav* să-ţi scriu în frîmseţe," (D 44/5), „***Cîtu***-i *înfricoşat* întru sfaturi, mai mult decît fiii oamenilor." (Ms. 45 65/4), „***Cît*** e ***de*** *minunat* numele Tău!" (V 8/2), „***Cîtu***-s ***de*** *iubite* lăcaşurile Tale, Doamne al puterilor," (BBl. 83/1), „***Cîtu***-s ***de*** *îndrăgite* sălaşele Tale, Doamne al puterilor !" (B 83/1), „Să le vază ***ce***-s ***de*** *drăgălaşe.*" (D 77/206); „***Cîtu****frumoase* lucrurele Tale !" (PS 65/3), „***cît*** *fricoase* lucrurile Tale !" (CP 65/2), „De s-ar tăbărî-să oaste ***cît de*** *mare.* (D 26/9), „***Cît de*** *înfricoşate* lucrurile Tale !" (Ms. 4389 65/3). La Dosoftei, se întâmplă ca adverbul *cît* să fie întărit şi de o altă locuţiune adverbială, pentru a exprima sensul de superlativ : „**Cîtu**-i Domnul ***de straşnic de*** *tare !*" (D 65/14). O formă inedită de superlativ

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

este cea realizată prin antepunerea sintagmei *cît mai* formei de pozitiv: „***cît mai** înfricoşat în sfaturi decît feciorii omeneşti.*”(Ms. 4389 65/5).Adverbul *cît* este folosit uneori şi cu valoare adjectivală: „***Cîte** ivitu-mi-ai scîrbi multe şi reale !*”(CP 70/23),„***Cîte** ai arătat mie năcazuri multe şi reale !*” (B 70/23), „***Cîte** ai arătat mie, necazuri multe şi reale,* (BBl. 70/23). Adjectivul *mult,* postpus sau antepus adjectivului de declinat, exprimă şi el sensul de superlativ absolut: „Giudeaţele Domnului deadeveare şi dereapte depreură. Mai deşiderate de aurul şi de pietri *curate* ***multe,*** şi mai dulci de miiarea şi stredia.” (PS 18/11), „Oile lor ***multe** plodite,*” (CP 143/13), „judecăţile Domnului, adevărate-s, în direptate deodată. Pohtite-s mai mult decît aurul şi piatră *cinstită* ***multă,***” (B 18/11), „Oile lor ***multe** fătătoare* înmulţind întru ieşirile lor” (Ms. 45 143/16), „Dorite mai vîrtos decît aurul, şi decît piiatra *scumpă* ***multă,***” (V 18/11). La nivel sintactic, Dosoftei utilizează atributivele şi consecutivele: „Sufletul, Doamne, aşa te doreşte/Cu sete *aprinsă* ***de mă veştejeşte.*** (D 41/4); „Limba îmi voi face condei de scrisoare/A scriitor *grabnic* ***ce nu-i pre subt soare.***” (D 44/4). Există şi adjective la gradul pozitiv care au sens de superlativ deoarece întregul înţeles al frazei transmite această semnificaţie. De obicei, propoziţiile care prezintă această particularitate sunt exclamative sau interogative: „Domnul în Sion ***mare*** şi ***analtu*** e spre toţi oaminii !” (PS 98/2), „Că Domnul sus ***înfricat,*** împărat ***mare*** prespre tot pămîntul !” (CP 46/2), „***Înalt*** preste toate limbile, Domnul, preste ceriure mărirea Lui !” (B 112/4), „De la răsăriturile soarelui, pînă la apusuri ***lăudat*** numele Domnului !” (Ms. 4389 112/3), „Domnul în Sion easte ***mare***şi ***înalt*** easte preste toate noroadele! (BBl. 98/2);„Cine e Zeu ***maire*** ca Zeul nostru ?” (PS 76/14), „Cine e Dumnezeu ***mare*** ca Dumnezăul nostru ?” (B 76/13). La nivel stilistic, Dosoftei foloseşte comparaţiile din limba populară: „Să hiu spălat şi ***albca omeţii,***” (D 50/21), „Caii îţ sînt ***iuţ ca vîntul***” (D 103/15), „Cine e Dumnezeu ***mare*** ca Dumnezeul nostru ?” (V 76/14).

Din analiza întreprinsă în cercetarea de faţă, se poate observa că cele mai multe transformări au suferit formele de masculin singular (toate cazurile) ale tipurilor *anumit, bun, frumuşel, lung, românesc* şi *cenuşiu.* Din punctul de vedere al frecvenţei, cel mai des utilizate sunt adjectivele de tipul *bun,* la polul opus întâlnindu-se tipurile *acru, frumuşel, june* şi *gălbui.* Comportamentul flexionar al adjectivelor perifrastice este variabil, dacă aceste au în componenţa lor un adjectiv, şi invariabil, dacă în structura lor intră alte părţi de vorbire. Relaţia adjectivului cu sufixul determinării este, în principiu, asemănătoare cu cea din limba actuală, situaţii atipice întâlnidu-se în special în texte din secolul al XVI-lea. În cadrul categoriei gramaticale a comparaţiei se exprimă gradele comparativ de

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)

superioritate şi superlativ absolut de superioritate, limba veche dispunând de numeroase mijloace expresive ce se actualizează la toate nivelurile limbii.

SIGLE

B *Biblia 1688,* vol. II, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002.

BBl. *Biblia de la Blaj 1795,* Ediţie jubiliară, Roma, 2000.

CP Coresi, *Psaltirea slavo-română 1577, în comparaţie cu Psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589,* text stabilit, intreoducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1976.

D Dosoftei, *Psaltirea în versuri 1673,* ediţie critică de N.A. Ursu, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1974.

Ms. 45 *Manuscrisul 45,* în *Monumenta linguae daco-romanorum, Biblia 1688, Pars XI, Liber Psalmorum,* Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003.

Ms. 4389 *Manuscrisul 4389,* în *Monumenta linguae daco-romanorum, Biblia 1688, Pars XI, Liber Psalmorum,* Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003.

PS *Psaltirea Scheiană,* vol. I *Textul,* publicată de prof. I. Bianu, Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1889.

V *Biblia Vulgata Blaj 1760-1761,* vol. III, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3989 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:41 UTC)